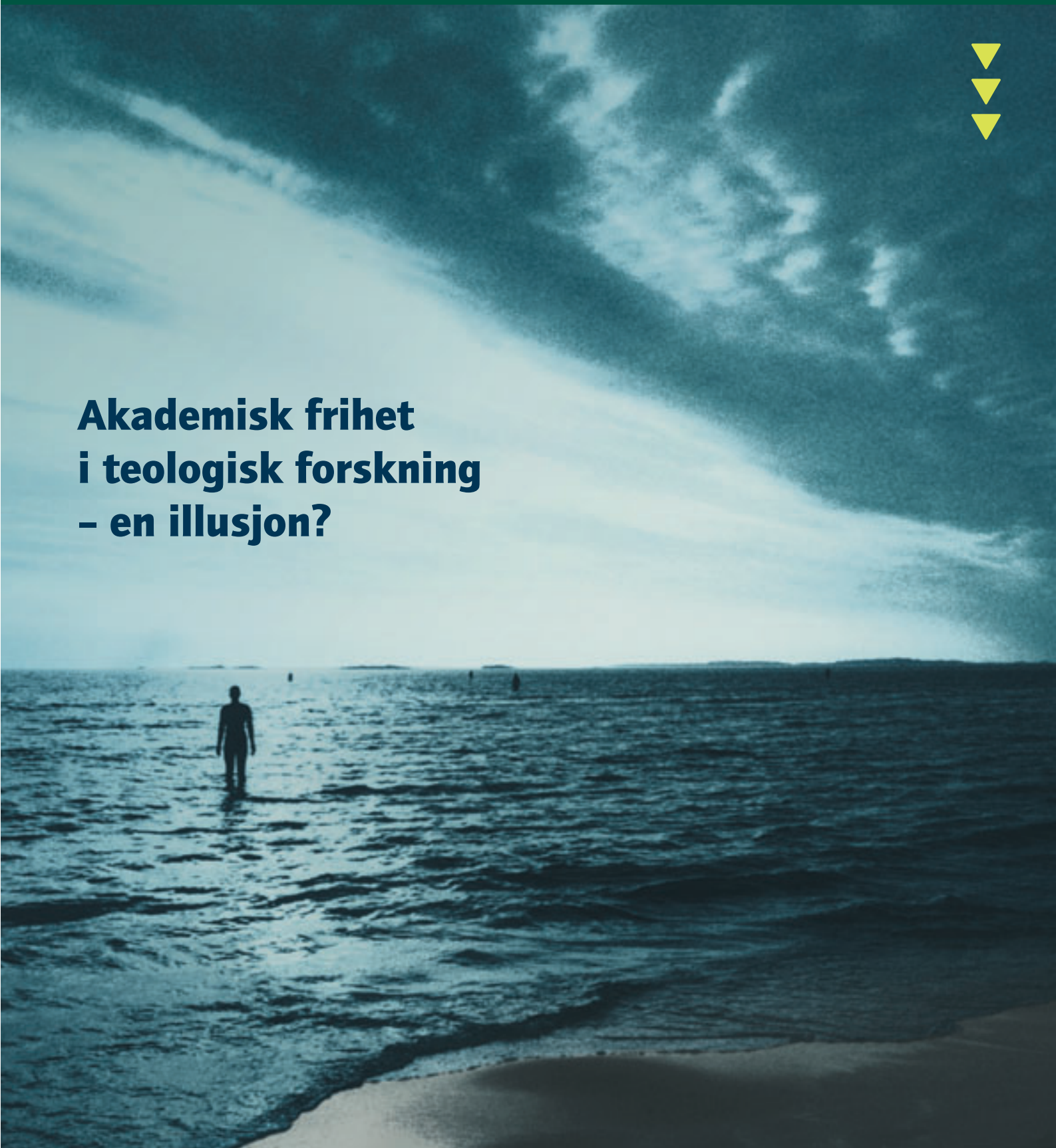

FORSKNINGSETIKK

2. årgang oktober 2002

Nr. 3-02

Akademisk frihet i teologisk forskning – en illusjon?

FORSKNINGSETIKK

UTGIS AV

DE NASJONALE
FORSKNINGSETISKE KOMITEER

I REDAKSJONEN

Lise Ekern (ansv. redaktør)
lise.ekern@etikkom.no
Tlf.: 23 31 83 07

Sigrid Skavlid (journalist)
sigrid.skavlid@etikkom.no
Tlf.: 23 31 83 17

DESIGN

Anca Grafisk Design as
Tlf.: 23 10 36 50
Trykk: Aktiv Trykk AS

ISSN 1502-6353
Opplag: 2.700 eksemplarer

ABONNEMENT

Tilsendes gratis ved henvendelse til:
abonnement@etikkom.no
eller tlf.: 23 31 83 00

FORSKNINGSETIKK

Prinsens gate 18
Postboks 522 Sentrum
0105 Oslo
Tlf.: 23 31 83 00
Faks: 23 31 83 01
E-post: post@etikkom.no
Internett: www.etikkom.no

Blader merket er medlem av
Den Norske Fagpresses Forening

fagpressen

FORSIDEFOTO: LISE EKERN

INNHOOLD

- 3 **Forskningsetikk – et ord med mye innhold**
- 4 **Er teologi vitenskap – og er den akademiske frihet en illusjon?**
- 7 **Et skritt tilbake for rettferdigheten i verden?**
- 8 **Mer debatt i det offentlige rom**
- 9 **Takk til etikk på nett**
- 10 **Verdidebatt om fisk og smerte**
- 11 **Mer etikkforskning i fiskeri og havbruk**
- 12 **Sett og hørt**
- 14 **Kalender 2002/2003**
- 15 **Kjente historier fra forskningsetikken**

REDAKTØREN HAR ORDET
ved Lise Ekern, redaktør av Forskningsetikk

Forskningsetikk – et ord med mye innhold

Forskningsetikk er et ord. Forskningsetikk er et blad – en ny utgave leser du akkurat nå. Men ordet forskningsetikk har et innhold som angår alle. Det handler om å vurdere de etiske sidene ved ethvert forskningsprosjekt som involverer mennesker, eller kan få konsekvenser for samfunn og miljø. Forståelsen for dette er en del av det arbeidet de Forskningsetiske komiteer er satt til å gjøre.

Som ny ansvarlig redaktør i bladet Forskningsetikk har jeg noen ord på hjertet. Vi ønsker å lage et blad som kan være nyttig, ikke bare for dem som ferdes i forskermiljøet, men også for samfunnet forøvrig. All forskning som utøves handler om vår framtid. Men ikke all forskning er av det gode, og ikke all forskning foregår på riktig måte. I høst har det vært heftig debatt om blant annet oppdragsforskning. Både i Sverige og Danmark diskuteres det hvorvidt det «fuskes» mer i forskning nå enn før. I dette bildet har Forskningsetiske komiteer en viktig rolle. De kan sees på som en «vaktbikkje» på vegne av samfunnet, som har til oppgave å verne om verdiene.

I bladet ønsker vi fortsatt å ta opp temaer som er aktuelle. Det kan være som utgangspunkt i viktige debatter i mediebildet, det kan

være interessante prosjekt som pågår, det kan være beskrivelse av Norges samarbeid med andre land – hva foregår internasjonalt innenfor forskningsetikk? Derfor kan du i dette nummer lese både om etiske betenkeligheter rundt havbruksforskning, om Norges engasjement i forhold til opprettelse av etiske komiteer på Balkan og om debatten innenfor teologisk forskning når det gjelder spørsmålet: Er den akademiske frihet en illusjon?

Som leserne ser har bladet fått et nytt utseende, og vi har utvidet til 16 sider. Dette er ett av flere tiltak som skal markere tydeligere satsning på kommunikasjon med omverdenen. I tillegg har vi i skrivende stund åpnet en ny web-side, med ny design og nytt innhold. Det kan du lese mer om inne i bladet og erfare selv ved å besøke siden:

www.etikkom.no. Vi tror fortsatt på det trykte medium samtidig som vi ønsker å være i front når det gjelder elektronisk formidling.

Det er ingen enkel sak å bli hørt i dagens informasjonsflom. Å bringe fram forskningsetiske problemstillinger i samfunnsdebatten er en utfordring. Forskningsetiske komiteer tar oppgaven på alvor, flere nye tiltak har vært gjort de senere år – som lekmannskonferanser og åpne møter hvor alle kan delta. Og nå med en «ny» utgave av Forskningsetikk samt internettsatsning. Håpet er at dette bidrar til mer kunnskap og at flere vil ta stilling – et samfunnsansvar for flere enn forskere og myndigheter.

Lise Ekern

INNLEDERE: *Svend Andersen*, professor, Det teologiske fakultet, Aarhus universitet, *Göran Bexell*, professor, Teologiska fakulteten, Lunds universitet, *Trond Skar Dokka*, dekan, Det teologiske fakultet, UiO, *Kjetil Hafstad*, professor, Det teologiske fakultet, UiO, *Gunnar Heiene*, dekan, Det teologiske menighetsfakultet, *Ulla Schmidt*, forsker, Stiftelsen Kirkeforskning

Er teologi vitenskap

– og er den akademiske frihet en illusjon?

Teologisk forskning, som annen forskning, er ikke verdinøytral. Teologiske forskningsinstitusjoner har, som andre forskningsinstitusjoner, rett til å være verdibaserte institusjoner. Men en verdibasert forankring kan komme i konflikt med akademisk frihet.

TEKST OG FOTO: LISE EKERN

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap, jus og humaniora (NESH) ønsket å utfordre de teologiske forskningsmiljøene i forhold til problemstillingen og inviterte til bred debatt – også med synspunkter fra både Sverige og Danmark.

Bakgrunn for seminaret

Jan-Olav Henriksen ble høsten 2001 flyttet fra sitt professorat i systematisk teologi til et professorat i religionsvitenskap ved Menighetsfakultetet (MF), fordi han i et vitenskapelig arbeid hadde kommet fram til at homofili er akseptabelt. Vedtaket om flytting møtte sterk kritikk fra forskningsmiljøene for påstått brudd på forskningsetiske prinsipper. Statsminister Kjell Magne Bondevik støttet styrevedtaket på MF. Utdannings- og forskningsminister Kristin Clemet ønsket ikke blande seg inn i striden, men mente det var en fordel om saken ble forelagt NESH. Komiteen valgte å ikke komme med en offentlig uttalelse i saken – en avgjørelse som har møtt kritikk.

– Komiteen var preget av vitenskapelig ydmykhet i sitt forhold til et stort forskningsfelt som den kjente lite til. Dette var første gang i komiteens 12 år lange historie at teologifagene ble satt på dagsorden. Tidligere var teologer brukt som etikk-eksperter, men man hadde ikke tatt for seg teologiens egne forskningsetiske utfordringer, sa komiteens leder Ragnvald Kalleberg da han åpnet seminaret. – Vi forsto at temaet teologisk forskning og akademisk frihet bør ha en bred, prinsipiell drøfting, fortsatte han. – Derfor har vi tatt initiativ til dagens møte.

Vitenskapens vesen

Kalleberg tok for seg de grunnleggende kravene til enhver vitenskap: Interessante og relevante forskningsspørsmål, etterprøvbar dokumentasjon, analytisk klarhet og konsistent argumentasjon. I tillegg dreier det seg også om krav til institusjonens uavhengighet og god kollegakontroll. Sannhet, konsistens eller åpenhet for kritikk er grunnleggende

Svend Andersen og Göran Bexell i munter dialog – begge enige om at teologi er en vitenskap og derfor skal praktisere akademisk frihet.

moralske verdier i vitenskap og ellers i samfunnet. Men som han sa: – Bør slike normer og verdier gjelde for teologisk forskning? Eller bør denne forskningen holdes utenfor vitenskapens hellige familie?

Kalleberg utfordret også de teologiske forskningsmiljøene på om de har tilstrekkelig grad av ydmykhet. For i så fall, hvordan kan man i enkelte miljøer komme fram til skråsikre fortolkninger av hellige skrifter som til alle tider har blitt tolket forskjellig?

Er teologi en vitenskap?

Seminarets innledere hadde tydelig lagt vekt

på en klargjøring av sentrale begrep i debatten. Göran Bexell var opptatt av å definere tre varianter av teologi:

- *empirisk teologi*: nøytral og ikke tilknyttet noen spesiell tro
- *konvensjonell teologi*: man bekjenner seg til en bestemt tro
- *konstruktiv teologi*: analytisk klarhet, etterprøvbare, kreative og konstruktive resonnement

Denne inndelingen valgte Bexell å bruke for å begrunne teologien som vitenskap. Den empiriske (nøytrale) teologien, er enkel å begrunne som vitenskap, mente han. Derimot blir det vanskelig når det gjelder den konvensjonelle teologien, den blir begrenset og kan ikke oppfylle vitenskapens krav. Det interes-

sante blir da hvordan den kreative, konstruktive teologien kan utformes for å være akseptabel i forhold til vitenskapelige kriterier.

Bexell hevdet at den totale frihet ikke finnes. Det ligger begrensninger i systemet av både politisk og økonomisk art, og de etiske reglene setter krav til kvalitet og innhold. Disse forholdene berører forskningen; derfor ikke total frihet, men relativ frihet. Utover dette skal ikke teologien ved et universitet bli utsatt for styring. Om så skjer, mister teologien plassen sin i universitetssystemet. Som han sa: – Et fritt universitet skal verne om den akademiske virksomheten med en relativt sett fri forskning, egne interne metoder og etterprøvbare. Frihet er å velge forskning, å tilsette forskere og publisere resultatene – uten sanksjoner. Det er universitetets idé.

Teologiens normativitet

Svend Andersen fra Danmark hevdet at teologien er en normativ vitenskap. For å forklare det definerte han teologiens normativitet på tre måter:

- faglig normativitet
- autoritær normativitet
- gyldighetsnormativitet

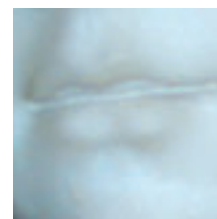
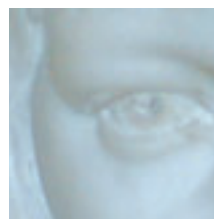
– Faglig normativitet kommer til uttrykk i normer. Normer kan overtredes og følges av sanksjoner. Det er ikke forenlig med vitenskap.

Den autoritære normativitet legger til grunn for eksempel Bibelen. Det er en slik form for teologi vi finner på menighetsfakultetene, slik jeg ser det. I og med at den legger til grunn en spesiell oppfatning, kan jeg ikke se at man her kan snakke om forskningsfrihet. Denne form for teologi hører ikke hjemme på et universitet. Hvis en teologi gjør det mulig å avskjedige en forsker pga. en teologisk oppfatning, kan den ikke kalles vitenskap.

Gyldighetsnormativitet innebærer at teologien undersøker sitt emne – kristendommen – i den hensikt å finne ut grad av gyldighet gjennom å se på sammenhengen mellom lære og livsform gjennom filosofisk refleksjon. Filosofien har som oppgave å forholde seg til gyldighetspåstander, ikke bare analytisk og kritisk, men også rekonstruerende. Slik argumenterte Andersen for at teologien bygget på gyldighetsnormativitet, er en vitenskap.

Den danske professoren mener videre – i motsetning til Bexell fra Sverige – at man kan forsvare å ha luthersk teologi ved universitetet så lenge evangelisk-luthersk kristendom er den dominerende religion i samfunnet. Det betyr at på sikt kan kanskje muslimsk teologi bli et universitetsfag, hvis islam blir en stor religion i nord.

Andersen konkluderte med at når teologien først er definert som en vitenskap, skal teologiske utsagn ikke begrenses av religiøse eller politiske autoriteter. I begge tilfelle ville det

være å tvinge igjennom vitenskapelige begrensninger med makt, og det er uforenlig med akademisk frihet.

Forskerkulturen

Kjetil Hafstad fra Det teologiske fakultet (TF) i Oslo fulgte opp Bexell og mente at universitetene må arbeide for en forskerkultur som tar vare på kreativitet, nye synspunkter og nye arbeidsmåter. Det er en vedvarende oppgave i et fagmiljø å teste og vurdere nye innsatser, ikke bare etter tradisjonelle mål, men også være åpne for kritisk dialog som bidrar til å endre fag og innarbeidede innsikter. Dersom en forskerkultur åpner seg på denne måten, er den tolerant og ikke-diskriminerende. – Forskningens frihet finner vi ved å innby til uenighet, sette pris på forskjeller og samtidig kreve etterprøvbarhet. Her skjer en fruktbar konflikt – til forskningens beste, uttalte han.

MF og forskning

Selv om seminaret åpnet for den akademiske debatten, var det ikke til å unngå at Henriksen-saken ble et element når de norske innlederne kom på banen; det var jo MF og TF som sto på barrikadene da debatten gikk som verst i media. Gunnar Heiene (MF) imøtegikk kritikken og hadde klare synspunkter på MF som forskningsinstitusjon.

– Den bekjennelsesmessige forpliktelsen som MF baserer sin virksomhet på, gjør det naturligvis interessant å spørre om hva dette innebærer for MF som forskningsinstitusjon, uttalte Heiene.

I ly av Henriksen-saken ønsket han å besvare spørsmålene: Er teologisk forskning i så måte underlagt andre kriterier enn andre fagområder? Med andre ord: Kan teologisk

institusjoner – gjennom å påberope seg en spesielt bekjennelsesmessig basis – ta lettere på de forskningsetiske normer enn andre institusjoner?

– Mitt svar på dette spørsmålet er selvsagt et klart nei. En teologisk forskningsinstitusjon har de samme forpliktelser når det gjelder forskningsetikk som andre akademiske institusjoner. MFs basisparagraf gir ikke grunnlag for å hevde at MF skulle ha rett til å ta lettere på spørsmål som har å gjøre med forskningsfrihet og uavhengig forskning enn andre institusjoner.

Gunnar Heiene konkluderte slik: – Min oppgave har vært å si noe om hvordan MF som forskningsinstitusjon kan leve med en bekjennelsesmessig forpliktelse. Hovedsynspunktet har vært at vi ser en fruktbar spenning mellom vår verdimeslige basis og de forskningsetiske forpliktelser. Samtidig må vi innrømme at Henriksen-saken har vist at vi har et kontinuerlig behov for å holde fast i denne spenningen og til å være lydhør for kritiske korrektiver. I så måte har dette seminaret vært en viktig impuls til å se våre problemstillinger ved MF i et større perspektiv, som angår forholdet mellom teologisk fagforståelse overhodet og akademisk, forskningsbasert virksomhet.

TF og akademisk frihet

Trond Skar Dokka (TF) berørte ikke Henriksen-saken i sitt innlegg, men diskuterte spørsmålet: Er det et spenningsforhold mellom TFs bekjennelsesmessig forpliktelse og idealet om akademisk frihet? Han mente fakultet ikke blir styrt av Den norske kirke verken i undervisning eller forskning; den såkalte forpliktelsen er derfor ikke begrensende. Fakultetet kan

«Forskningen skal ikke utsettes for press som truer vitenskapelig metode, for eksempel styring som hindrer utforskning og problematisering av temaer, eller spørsmålsstillinger på tvers av bestemte politiske, sosiale eller økonomiske interesser. En fri forskning skal heller ikke presses til å oppnå bestemte resultater eller konklusjoner.»

Ulla Schmidt

bl.a. ansette lærere som ikke bekjenner seg til den kristne tro gjennom dispensasjon. Institusjonen underviser i teologi med den bredden det innebærer; presteutdanning er bare en av disiplinene.

– Det største problemet i denne diskusjonen, mente Dokka, – er å forstå hva teologi er som fag. Teologi er etter sitt vesen tolkning. Det betyr at teologi aldri kan være diktat og aldri formidles som diktat. Tolkning er alltid utprøving av muligheter, og alltid en kombinasjon av innovasjon og kritikk. Det å redusere muligheten for mangfold og for vedvarende brytninger i auditoriet, vil være en trussel mot teologiens vesen og mot den akademiske frihet.

Les mer:

Rapport fra seminaret trykkes nov./des.- 02, www.etikkom.no

Ett skritt tilbake for rettferdigheten i verden?

Verdenstoppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg er avsluttet. De fleste miljø- og utviklingsorganisasjoner vil si at dette skjedde med et langt dårligere resultat enn ønsket, men likevel som forventet.

TEKST: LILLIAN ERIKSEN, samfunnsgeograf, fungerende leder i Foodfirst Information and Action Network (FIAN – Norge.)

Både aktørene, prosessen og sluttdokumentene viser at FN – i stedet for å tenke etisk og alternativt – beveger seg mot å bli næringslivets støttespiller.

Dette står i kontrast til Kofi Annans uttalelse under åpningen av verdenstoppmøtet. – «La oss se den ubehagelige sannheten i øynene: Den modellen for utvikling som vi er vant til har vært fruktbar for noen få, men feilslått for de mange. En vei til velstand som raserer miljøet og lar flertallet av menneskeheten stå igjen i fattigdom, vil snart vise seg å være en blindvei for alle.»

Mangel på etisk nytenking

Med dette kritiserer muligens Annan definisjonen på bærekraftig utvikling som er «å imøtekomme dagens behov uten at framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov ødelegges» (Brundtlandrapporten 1989). Slik definisjonen er i dag, åpner den for et fortsatt økt forbruk for alle (også de rike), noe som sannsynligvis medfører økt forurensning og press på naturressursene. Dette kan imidlertid skje så lenge senere generasjoners behov ivaretas; gjennom for eksempel teknologiske løsninger som vi i dag ikke kjenner konsekvensene av. Videre differensierer bærekraftighetsbegrepet ikke mellom fattig og rik og tar derfor ikke opp ulikhet som et problem.

Det er også mulig å tolke Annans utsagn dit hen at verden trenger etisk nytenking. Vi trenger ikke mer av årsaken til at ting har gått galt. Det er ikke økt matproduksjon basert på ny genteknologi som eies av noen få store sel-

skaper, verden har behov for. Årsaken til sult er ikke mangel på mat, men tilgang til mat. Derfor trenger vi en mer rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Resultatene fra verdenstoppmøtet viser imidlertid lite nytt, men følger i stor grad prinsippene for bærekraftig utvikling slik de er formulert i Agenda 21. Her fremmes målet om et «...ikke diskriminerende, rettferdig handelssystem som leder til optimal distribusjon av global produksjon i samsvar med komparative fordeler for alle handelsparter». Altså en utvikling basert på frihandel.

Svekkelse av miljøavtalene

Til og med avtalen om en likestilling av World Trade Organization (WTO) og internasjonale miljøavtaler, som her hjemme ble fremstilt som en stor seier, er i følge Gro Haugland fra Forum for Utvikling og Miljø, en svekkelse av miljøavtalene. Likestillingen skal nemlig skje innenfor WTOs regelverk. Dette betyr i praksis at WTO blir overordnet miljøavtaler, noe som vil være et tilbakeskritt for internasjonalt miljø samarbeid.

I følge Haugland har også formuleringer om konsekvensene av handelsliberalisering på bærekraftig utvikling forsvunnet fra handlingsplanen, mens rettferdig handel ikke omtales. I tillegg kan de nye frivillige partnerskapsavtalene inngått av næringslivet, svekke FN-systemets avtaleverk ved at saker som er vanskelige å forhandle om, blir frivillige partnerskapsavtaler istedenfor mer internasjonalt forpliktene avtaler.

En annen fare ved slike avtaler er at statlige miljø- og utviklingsansvar lettere kan

skyves over på andre samfunnsaktører, dersom staten ikke forplikter seg gjennom internasjonale avtaler. Resultatet kan bli en nedprioritering av miljøtiltak som ikke er økonomisk gunstige. Altså vil pengene prioriteres framfor hensynet til miljøet.

Aksel Nærstad som er informasjonsleder i Utviklingsfondet skriver i sin rapport fra Johannesburg at: – «Handlingsplanen for bærekraftig utvikling er totalt utilstrekkelig, nærmest en fiasko. Den er ikke i nærheten av det som må til for å bekjempe den globale fattigdommen og miljøproblemene og ivareta jordas ressurser.»

Døv, blind, stum

For den fattige bonden på landsbygda i et utviklingsland vil situasjonen antakelig ikke bli noe bedre av at økonomiske hensyn og næringslivet stadig får større makt. Bonden vil ikke tjene på at stadig flere fruktbare jordbruksarealer blir kjøpt opp av utenlandske selskaper som bruker genmodifisert patentert såkorn. Bonden vil heller ikke tjene stort på at industrialiserte storbønder får solgt matproduksjonen til Europa. Tvert om vil den fattige bonden tape, dersom han utkonkurreres både på pris og tilgjengelig til ressurser.

Resultatet fra toppmøtet ble nok ikke slik Annan hadde håpet. For oss som har fulgt litt med i prosessen, kan det virke som om statslederne og byråkratene forholdt seg til utfordringen om etisk nytenking som Mahatma Gandhis tre apekatter til spørsmålet om urettferdighet – nemlig med døvhets, blindhet og stumhet.

Mer debatt i det offentlige rom

Forskningsetiske komiteer vil synes mer i det offentlige rom. En ekstra bevilgning fra Forskningsrådet har vært et viktig bidrag i arbeidet med utvikling av komiteenes nettsted. – Vi har som mål å bli et viktig ressurs-sted på Internett for dem som ønsker informasjon og kunnskap om forskningsetiske problemstillinger, forteller nettredaktør Sigrid Skavlid.

TEKST OG FOTO: LISE EKERN

– Fra å være et statisk nettsted, satses vi nå på et levende nettsted med både nyheter og møteplasser for diskusjon. Dessuten ønsker vi å orientere oss internasjonalt etter hvert. Det er viktig å ha et utviklingspotensiale, sier hun med et smil.

Det kreves mye av et godt nettsted. Oppbygningen skal være slik at det er lett å navigere, innholdet skal tilfredsstillende publikum. Ønsker man et aktivt nettsted, må det leve. En «Nyhets-spalte» forplikter, den kan ikke skiftes ut hver 14 dag. Dette er noen av de kriterier nettredaktør Sigrid Skavlid har tatt med seg i utviklingsarbeidet av nettstedet.

– Vårt nettsted er et av tiltakene for å nå målene i vår kommunikasjonsstrategi, forteller hun. – Vi visste at nettstedet ikke var godt nok, og derfor kontaktet vi statskonsult for en evaluering. De har visse krav som skal være oppfylt når det gjelder kommunikasjon i det offentlige rom. Den evalueringen ble et godt verktøy for utviklingen.

Innsyn og debatt

Redaktøren har lyst til å framheve noen spesielle forandringer. Strukturen er lagt helt om. Nå skal det være enklere å finne nødvendig informasjon, søknadsskjemaer m.m. for alle som skal ha prosjektet sitt vurdert av en etisk

komité. Offentlig innsyn er ivaretatt ved at postjournalen fra Forskningsetiske komiteer legges ut hver dag. Kopi av brevene kan bli sendt på bestilling. – Dette vil være nyttig for journalister som jobber med sakene våre, påpeker hun.

Sigrid Skavlid er spent på hvordan posten «Etikkforret» vil fungere. Forretten er en møteplass som er tenkt som et faglig forum. Både relevant forskningsetisk stoff og diskusjonsgrupper vil ha sin arena her.

Hva med den videre utvikling av nettstedet? Det er en utfordring å stadig bli bedre i vår

kommunikasjon med målgruppene. Mange forskere besøker siden vår. Men vi ønsker å nå videre. Vi vil orientere oss mot ungdom gjennom spesielle tiltak for videregående skoler og studenter. Videre vil vi bygge ut nettstedet på engelsk, slik at Forskningsetiske komiteer kan profilere seg på den internasjonale arena.

Nettredaktøren venter spent på statistikken for besøkstall. Hun har sett et stigende besøk fra så lavt som 48 i 1998 til snitt-tall på 5000 hver mnd. i 2002. – Vi ønsker å være et aktuelt nettsted for alle som vil vite mer om forskningsetiske problemstillinger. Og like viktig, vi skal bidra til debatt i samfunnet. Det håper vi nettstedet kan være en pådriver i forhold til, avslutter hun. – Og kom gjerne med tilbakemeldinger. Slik får vi god hjelp til å bli bedre.

N.B. Hvis du ikke finner fram, ring nettredaktøren direkte på tlf.: 23 31 83 07

www.etikk.no

Takk til etikk på nett

Etikkundervisning er et fag som bør ha plass til «den gode samtalen». Derfor er det mot sunn fornuft at nettopp dette faget nå er i støpeskjeen for internettundervisningen på Universitetet i Oslo (UiO).

Ikke desto mindre er Knut Ruyter – leder av sekretariatet for Forskningsetiske komiteer – i full gang med nettundervisning i faget «medisinsk forskningsetikk». Tilbudet er utviklet i nært samarbeid med Teologisk fakultet og IT-avdelingen på universitetet.

– Dette er vårt andre halvår med etikkundervisning på nett, forteller Ruyter. – Vi startet i vår med et 2-vektallskurs i helsefaglig etikk. Nå går vi videre med et 5-vektallskurs i medisinsk forskningsetikk.

Prosjektet kom i gang gjennom en felles søknad fra Senter for medisinsk etikk, Filosofisk institutt og Teologisk fakultet (TF). Knut Ruyter, som er både filosof og teolog av profesjon, har gjennom sitt professorat på TF vært ansvarlig for innholdet i kurset.

– Jeg har lang undervisningserfaring og trives godt i møtet med studentene ansikt til ansikt. Derfor ble det en ny og spennende oppgave å utvikle et kursopplegg for et internettklasserom. Undervisningssituasjonen er en helt annen. Den store utfordringen ligger i å få til diskusjonen, gruppesamarbeidet og samtalen, når personene fysisk ikke møter hverandre.

– Men vi gjør litt for å skape kontakt mellom studentene allikevel, sier han. – Nå har vi nettopp hatt en to-dagers samling på TF hvor 32 av 39 påmeldte møtte fram. Målet med det var at deltakerne skulle bli litt kjent, at gruppene skulle bli dannet. I tillegg ville vi gi studentene noen forelesninger som de kunne lytte til. Utover i kurset er det datamaskinen som er leverandør av ukens forelesninger.

Fiktivt klasserom

Internettundervisningen foregår i et klasserom – programmet som er tatt i bruk heter Classfrontier. Det er bygget opp slik at man kan gå inn i et klasserom, møte gruppen, diskutere, levere oppgaver m.m. gjennom tastetrykk. Det spiller slik ingen rolle hvor i

landet man er eller når på døgnet man ønsker å studere. Pensum ligger inne med greie ukeplaner.

– Men vi erfarte ved forrige kurs at det ikke var lett å få studentene i gang med å legge tekst inn på nettet. Denne gangen har vi lagt opp til faste møtetidspunkt på nettet og krav til at hver enkelt gruppe setter i gang temadiskusjoner. Målet er å skape mer dynamikk.

Hvem er studenter på kurset?

– Terskelen for å bli student er ikke like streng som ved andre opptak på UiO. Det er nettopp fordi vi ønsker å nå videre ut til nye målgrupper, forklarer Ruyter. Målgruppene har i første omgang vært studenter som trenger etikk i sin fagkombinasjon, forskere, medlemmer av forskningsetiske komiteer, medlemmer av kliniske komiteer. Spesielt gledelig er det å se at vi har mange påmeldte fra legemiddelindustrien. Et godt tegn, sier Ruyter med et smil. Selvom han behandler alvorlige tema i det daglige, sitter både smilet og latteren løst.

Hvor er mennene?

– Det er flest kvinner som er opptatt av verdispørsmål. Det er en interessant observasjon jeg har gjort etter å ha sett på studentmassen på etikk kursene. Knut Ruyter ønsker menn og ledere på banen; universitetsledere, medisinske sjefer og forskningsledere. Ingen etikkundervisning er obligatorisk ennå, men kanskje det tvinger seg fram? undrer professoren, som i hvert fall denne høsten må forholde seg mer til studentene via en datamaskin enn i forelesningssalen.

Mer info:

www.tf.uio.no/evu/helseetikkh2002.html

Universitetet (UiO) satser på etikk

Etikk er ett av tre satsningsområder ved UiO i perioden 2002 – 2006. Målet er å fremme etikkforskning og normativ refleksjon over vitenskapelig og faglig virksomhet. Etikkprogrammet er en del av verdiplattformen og Langtidsplanen ved UiO. 6-8 millioner kroner er satt av årlig, og det legges vekt på at tverrfagligheten blir ivaretatt. Programmet har for tiden 15 pre-kvalifiseringstilbud og to post-doc stillinger. Det ble utlyst 4 – 5 doktorgradsstipend før sommeren. Videre planlegges i løpet av høsten 2002/våren 2003 en ny utlysning av stipend, både til post-doc prosjekt, doktorgradsstudier og prekvalifisering i etikk. Til satsningen er det opprettet et nasjonalt nettsted for forskning og forskerutdanning i etikk: www.etikk.no

(Kilde: UNIFORM nett no)

Verdidebatt om fisk og smerte i Tromsø

Norges Forskningsråds programkonferanse for havbruks- og villaksprogrammene i Tromsø 16.-18. september bar naturlig nok preg av å være en ekspertkonferanse med fokus på biologi. Men også etikk ble satt på dagsorden ved to plenumsinnlegg og et innlegg i fagsesjonene.

TEKST: ELLEN-MARIE FORSBERG,
doktorstipendiat NENT

Fisk og smerte

Veterinær Trygve Poppe snakket om smerte som etisk kriterium, d.v.s som begrunnelse for at fisken har krav til etisk beskyttelse. Poppe mente at det var liten grunn til å tro at fisken kunne føle smerte og mente derfor at dersom fisken hadde etiske rettigheter, måtte de begrunnes annerledes. Han refererte til den svenske dyrevernloven som forklarer at dyr har krav på beskyttelse mot sykdom, og mente at dette måtte stå sentralt i fiskeetikken. Syk eller skadet fisk er ikke overlevelsedyktige i sitt naturlige miljø. At produksjonsfisk behandles slik at de er overlevelsedyktige i sitt naturlige miljø, er således et konkret etisk kriterium som unngår de problematiske sidene ved smerte som kriterium.

Fisk og velferd

Professor i filosofi Øyvind Baune snakket deretter om i hvilken grad en etisk matrise-metode passer til bruk på fisk. Han gikk noe inn på bakgrunnen for matrisemetoden og viste til dens anvendelse

i prosjektet 'En verddivurdering av norske fiskerier mot 2020'. Baune stilte seg kritisk til muligheten for at prinsipper som rettferdighet og autonomi kan sies å gjelde for fisk. Han tvilte også på om fisk kan sies å ha et etisk krav på velferd, spesielt når dette kravet knyttes opp til muligheten for å kjenne smerte. Han mente i likhet med Poppe at det ut fra sammenligninger mellom den menneskelige hjerne og fiskehjernen, ikke var grunnlag for å hevde at fisk kunne føle smerte.

På den annen side tok han opp det såkalte disanalogi-argumentet, og viste at man ikke av den grunn kunne slutte det motsatte: nemlig at fisken ikke føler smerte. Det er er mulig at fisken har en tilstand som ligner vår smertetilstand, men som har et annet fysiologisk fundament.

Baune foreslo til slutt at prinsippet om å respektere dyrs naturlige tilbøyeligheter, er et mer legitimt grunnlag for å sikre at fisken får en grunnleggende etisk beskyttelse. Dette prinsippet har opphav i intuisjonen om at dyr har en iboende verdi og verdighet.

Etikkmatrise

I tillegg til de to plenumsforedragene om etikk holdt Ellen-Marie Forsberg fra Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) et innlegg om laks og verdikonflikter. Forsberg fortalte om to såkalte verdiworkshoper som ble avholdt av NENT i et tidligere prosjekt om verdier i fiskeriene, der bl.a. den tidligere nevnte etiske matrise ble anvendt. Hun brukte matrisen til å belyse verdikonflikter i forholdet mellom rømt oppdrettslaks og villaksen. Disse var både forbundet med villaksens iboende verdi og det biologiske mangfoldet, samt dagens og fremtidige interesser knyttet til villaksen. Hun avsluttet med å oppfordre til at de overordnede etiske verddivurderingene knyttet til oppdrettsnæringen måtte foretas i større fora, der et mangfold av interesser eller perspektiver var inkludert.

Mer etikkforskning i fiskeri og havbruk

Den nasjonale forskningsetiske komiteen for naturvitenskap og teknologi (NENT) har nylig avsluttet et mindre prosjekt for Fiskeri- og Oppdrettsnæringens Forskningsfond om etiske utfordringer i fiskeri- og oppdrettssektoren. Et viktig formål for prosjektet var å peke på videre forskningsbehov innen sektoren.

Prosjektet identifiserte etiske strømninger i tiden, både innenfor internasjonal forvaltning (spesielt FN og EU), i markedet og i frivillige organisasjoner. Disse strømningene ga til sammen åtte temaområder som syntes spesielt viktige: bærekraftig utvikling, «føre-var»-prinsippet, utvidet medforvaltning, markedsliberalisme og kystfolkets rettigheter, global rettferdighet, genmodifisering, fiskevelferd og fiskefusk. Disse temaene ble diskutert og videre behov for forskning ble knyttet til dem.

I prosjektet ble det også tatt opp en del problemstillinger knyttet til internt etikkarbeid og arbeid mot økonomisk kriminalitet og dårlig profesjonsetikk. Taxinæringens og restaurantnæringens tiltak for bedre etikk ble diskutert, og det ble vist til forskning på skattesnyteri. Videre ble det gjennomgått en rekke metoder og tiltak bedrifter og organisasjoner kan bruke i internt etikkarbeid. Eksempler på

slike metoder er verdiregnskap, 'corporate social responsibility', osv.

Rapporten munnet ut i anbefalinger for fondets videre etikkarbeid. Disse inkluderte å avholde en internasjonal forskerkonferanse for forskere innen etikk i fiskeri- og havbrukssektoren. Videre var anbefalingen å etablere et eget og kontinuerlig program for etiske, juridiske og samfunnsmessige aspekter ved sektoren, med en egen fagkomité og med uavhengig prosjektvurdering. Innenfor dette programmet burde flere doktorgradsprosjekter utlyses.

Forfatterne anbefalte også at følgende temaer ble prioritert i det videre arbeidet:

- bærekraftig anvendelse av fôrressurser i et holistisk perspektiv
- «føre var»-strategier i fiskeriene
- genmodifisert fisk i et globalt perspektiv

- etiske aspekter ved avlivningsmetoder i fiskeri og havbruk
- overføring av erfaringer fra andre sektors arbeid mot fusk i fiskerinæringen

FAKTA

Fiskeri- og Oppdrettsnæringens Forskningsfond henter midler fra en FoU-avgift på førstehåndsomsetningen av fisk for å finansiere næringsrelaterte forskningsprosjekter. Noe midler er øremerket forskning på etiske problemstillinger i sektoren. Som del av denne satsingen ble NENT engasjert til å gjøre noe grunnlagsarbeid og antyde videre prioriteringsområder. Matthias Kaiser var prosjektleder og Ellen-Marie Forsberg og Lillian Eriksen var prosjektmedarbeidere.

Illustrasjon: Ray Smith

Sett og hørt

Penger påvirker forskningen

Dansk undersøkelse tyder på at økonomiske interesser spiller en avgjørende rolle når forskningsresultater skal tolkes. To danske leger har gjennomgått 159 danske og utenlandske medisinske undersøkelser som har vært offentliggjort i British Medical Journal. Konklusjonen er at de forskerne som er sponset av et legemiddelfirma, er mer positive overfor den medisinen som utprøves enn de som mottar offentlig støtte. Det er ifølge undersøkelsen fire ganger så sannsynlig, at forskerne anbefaler et nytt produkt hvis forsøket er betalt av legemiddelindustrien. *(Kilde: Berlingske Tidende, Danmark)*

NENT kritisk til REIN-prosjektet, Øvre Otta kraftutbygging

Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) er kritisk, ut fra forskningsetiske vurderinger, til måten prosjektet har vært organisert og gjennomført på. Kritikken retter seg både mot oppdragsgiver (deriblant Norges vassdrags- og energidirektorat), styringsgruppen og utførende forskere i prosjektet. NENT er bekymret for informasjonen som har tilflytt Stortinget, Olje- og Energidepartementet og den alminnelige offentlighet.

NENT har tidligere i år avholdt en intern høring vedrørende det såkalte REIN-prosjektet. Dette prosjektet har fått en del omtale i dagspressen, og ut fra avisoppslagene var det tydelig at det hadde oppstått til dels alvorlige konflikter mellom parter på oppdragsgiversiden og parter på oppdragstakersiden, med særlig fokus på Norges Vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Norsk institutt for naturforskning (NINA). De involverte partene ble invitert til NENTs høring 14. mars 2002, og ble bedt å sende relevant bakgrunnsmateriale og eventuelle andre skriftlige uttalelser etter møtet innen 15. april 2002. På bakgrunn av denne høringen og det mottatte skriftlige materialet har komiteen utarbeidet en felles uttalelse om denne saken.

Les mer om saken: www.etikkom.no

Hvordan hindre vitenskapens selvmord?

I Sverige foregår en debatt om vitenskapens selvmord. Forsker Birgitta Forsman ved den filosofiske institusjonen i Lund hevder at forskningsfuske og brudd på god forskningsskikk forekommer mer enn før. Hun nevner

bl.a. den franske matematikeren Grothendieck som vegret seg for å motta en forskerpris. Han følte slik avsky for vitenskapssamfunnet og den etikk som etter hvert har vokst fram: tyveri kolleger imellom. Grothendieck mente at forskere med makt uten blygsel stjal fra dem som hadde mindre makt, for så å bli tildelt priser og berømmelse. For å markere mot denne usunne kulturen valgte derfor matematikeren å si nei til prisen. – Utvikling av en slik kultur vil føre til vitenskapens selvmord, uttalte han.

Forsman har selv blitt kontaktet av forskere som ikke vet hvordan de skal håndtere fuske som de vet foregår. Så problemet finnes, mener hun. I den internasjonale debatten diskuteres forskjellige måter å komme problemet til livs. Det er ikke enkelt å angi en person man mistenker for fuske, hvis det skulle være en instans for slik oppfølging. I Sverige arbeides det nå med forslag om en nemd som skal håndtere slike saker.

Hun avslutter artikkelen med flg. ord: «På 60-tallet kom man til at det var nødvendig med forskningsetiske komiteer for å verne om forsøkspersonene. Nå er det på høy tid å skape en struktur som verner om forskningens kvalitet.» *(Kilde: Dagens forskning, Sverige)*

Doktorgradsprosjekt i Forskningsetiske komiteer

Ellen-Marie Forsberg har mottatt stipendmidler fra Norges forskningsråd for doktorgradsprosjekt om temaet prinsippbasert etikk. Midlene er delt ut fra det nystartede programmet Etikk, samfunn og bioteknologi.

Ellen-Marie Forsberg har vært tilknyttet komiteene på ulike prosjekter siden 1999. Hun har arbeidet med etiske spørsmål i forbindelse med fiskeriene, strålevern samt metoder for etisk vurdering. Doktorgradsprosjektet viderefører hennes arbeid med etiske metoder. Arbeidet vil vare 3-4 år. Det er første gang Forskningsetiske komiteer får et doktorgradsprosjekt tilknyttet virksomheten.

Fattigdomsforskning – etisk betenkelig?

Einar Lie og Helge Roll-Hansen har skrevet bok om statistikkens historie i Norge: «Faktisk Talb». Et av temaene er statistikk over fattigdommen i Norge. Antall fattige ble målt første gang av Eilert Sundt på 1850-tallet. I mellomkrigstiden ble denne tellingen borte, mens man nå i de siste årene har gjeninnført begrepet fattige. Men hva er å være fattig? Er det etisk betenkelig å sette tall på en svak gruppe i samfun-

net? Vil det føre til en mer tydelig stigmatisering når man på grunnlag av disse tallene setter i gang forskning? Innholdet i begrepet «fattig» endrer seg med tid og rom. Derfor vil statistikken på samme tid både beskrive og bestemme virkeligheten, alt etter hvilken definisjon man velger. *Les mer i boken som utgis på Universitetsforlaget.*

Norge støtter forskningsetikk i Baltikum

– Norge kan være en katalysator for en forskningsetisk mobilisering i Baltikum, uttaler Georg Høyer, leder i den nasjonale forskningsetiske komite for medisin (NEM).

– Det er behov for å harmonisere og utvikle arbeidet med forskningsetikk i Estland, Latvia og Litauen. Arven fra sovjettiden er fortsatt følbart, og den medisinske forskningen risikerer nå å bli dominert av den multinasjonale farmasøytiske industrien. Biobankene som er under planlegging, må kontrolleres av balterne selv, ikke av amerikanske selskaper, påpeker Høyer.

Norge engasjerer seg nå i det forskningsetiske arbeidet i Baltikum. Den nasjonale forskningsetiske komite (NEM) bidrar til å utvikle kompetansen på bioetiske problemstillinger i Baltikum. På en konferanse i Sigulda i Latvia nylig ble det slått fast at den raske utviklingen innenfor bioteknologi og medisin gjør det nødvendig å skjerpe den etiske beredskapen. Det norske systemet for forskningsetikk blir ansett som et mulig forbilde. I slutterklæringen fra møtet i Sigulda heter det at de forskningsetiske komiteene i Baltikum må få offentlig finansiering, noe de ikke har i dag. Sigulda-møtet ble arrangert takket være en bevilgning fra UD og med støtte fra Strategiområdet i Forskningsrådet.

Jan Dietz, Forskningsrådet

Prioriteringsutvalg som ikke vil prioritere

Nasjonalt råd for prioriteringer i helsevesenet vil ikke prioritere et landsdekkende tilbud om mammografi for alle kvinner i aldersgruppen 50-69. Rådet mener at gevinsten pr. reddet liv ikke står i forhold til utgiftene. I tillegg er det en del problemer ved screening for brystkreft. Som for eksempel feilaktige funn, dvs. at friske får beskjed om at de er syke, og hva dette medfører av bekymring.

Rådet mener derfor at det ikke er grunnlag for å gi screening for brystkreft høy prioritet i offentlige budsjetter. Dagens ordning med lav egenandel bør derfor erstattes med vesentlig høyere egenandel eller full egenandel.

Rådet mener videre at det er behov for mer forskning om fordeler og ulemper og kostnadene ved screening. Det er også behov for bedre informasjon til kvinner om tiltakets fordeler og ulemper. Dette er helt i tråd med Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin (NEM) sitt innspill til helseminister Dagfinn Høybråten like før jul i fjor.

NEM tok opp spørsmålet om mammografiscreening på bakgrunn av den offentlige debatten om temaet. Komiteen mente at det måtte knyttes et forskningsopplegg til innføringen av landsdekkende mammografi for alle kvinner da det var stor uenighet innad i fagmiljøene. I tillegg mente NEM at informasjonen til kvinnene som blir kalt inn til mammografi, måtte få bedre informasjon.

Nytt etikk-kurs

Nasjonalt komité for samfunn, jus og humaniora (NESH)* har nylig fått bevilget penger til et prosjekt for utvikling av etikkopplæring på Internett. De vil dra nytte av den erfaring som er gjort så langt innenfor den helsefaglige undervisningen. Bakgrunnen for prosjektet er et ønske om å styrke den enkelte forskers kunnskaper og refleksjon i forskningsetiske spørsmål.

Det legges i første omgang opp til et prøveprosjekt som så vil bli evaluert med tanke på utvidelse til landets øvrige høyskoler og universiteter. Hensikten er å gi innblikk i ulike tilnærminger til feltet forskningsetikk, og gjennom eksempler knytte diskusjoner til erfarne problemer forskeren kan møte. Undervisningstilbudet vil ha et omfang på omtrent 10 studiepoeng, men vil gradvis kunne bygges ut de neste år. **Samarbeidspartnere: Satsingsområdet etikk, UiO; Universitetets senter for informasjonsteknologi (USIT)*

Nok en gang nei til genbank-prosjektet «Norsk Arv»

Firmaet GeNova ønsker å kartlegge genene til befolkningen i Hedmark og Oppland for å avdekke gener som disponerer for sykdom. Hittil har verken Regional komité for medisinsk forskningsetikk (REK) eller Datatilsynet gitt sin tilslutning til at prosjektet kalt «Norsk arv» gjennomføres.

Prosjektet ble fremlagt for Regional komité for medisinsk forskningsetikk, Øst-Norge (REK Øst) første gang allerede høsten 2001. Komiteen mente da at det var for mange uavklarte punkter, til at komiteen kunne tilrå prosjektet gjennomført. Komiteen stilte blant annet spørsmål om hvordan prosjektet skulle gi tilbake informasjonen om resultatet fra genprøvene til dem som hadde avgitt dem. Hvilken oppfølging skulle de også eventuelt få? GeNova hadde ingen planer for tilbakemeldinger eller annen oppfølging.

Ulik forståelse av 'anonyme data'

REK Øst hadde prosjektet til sin fjerde behandling 4. september i år, men komiteen kan fremdeles ikke tilrå at prosjektet gjennomføres. GeNova hevder at dataene er anonyme når de er avdentifiserte, men at nøkkelen til identifisering må beholdes slik at det er mulig for deltakerne å trekke seg underveis. GeNova skal ha inngått et samarbeid med Nasjonalt folkehelseinstitutt om oppretting av en database med personidentifiserbare opplysninger, men komiteen fant ikke at en slik avtale forelå. I tillegg mente komiteen at prosjektet var mangelfullt beskrevet. Eierforholdene til prøvene i basen er uavklarte, og det samme gjelder hvem som skal ha tilgang på dataene.

Mangelfullt forslag til biobanklov

Komiteen skriver likevel i sitt svarbrev til prosjektlederen at GeNova ikke alene kan lastes for den mangelfulle søknaden. «Det er uheldig at de politiske myndigheter ikke har ønsket å igangsette en prosess som gir muligheter for en overordnet og helhetlig nasjonal styring av biobanker, både statlige og kommersielle.» Komiteen påpeker at den foreslåtte biobankloven ikke vil bidra til å løse de problemene som GeNova har støtt på i forhold til ulike tilsynsmyndigheter og statlige organer.

Kalender 2002/2003

OKTOBER

Brasilia, Brasil, 30. oktober - 3. november

Den 6. verdenskongress i bioetikk. Tema: **Bioetikk, makt og urettferdighet** Mer info: www.bioethicscongress.org.br/index.htm

Oslo, 30. oktober

Nye regler for medisinske forskere.

1. januar i år trådte Norges første lov om helseregistre og behandling av helseopplysninger i kraft. Informasjon om loven og dens regler gir grunnlag for å løse opp i mulige konflikter mellom personverninteresser og forskningsinteresser. Datatilsynet inviterer medisinske forskere til seminar om personopplysningsloven og helseregisterloven.

Sted: Gamle Losjen, Oslo.

Mer informasjon om seminaret: www.datatilsynet.no

NOVEMBER

Oslo, 21. november

Åpent møte om oppdragsforskning. Forskningsetiske komiteer vil høsten 2002 avslutte et prosjekt om oppdragsforskning. I den forbindelse arrangeres et åpent møte hvor resultatene fra prosjektet vil bli diskutert. Hovedtema vil være hvilke forskningsetiske utfordringer man har ved oppdragsforskning.

Mer informasjon: www.etikkom.no

Montreal, Canada, 26. - 28. november

International Bioethics Committee of UNESCO (IBC), Ninth Session.

Mer informasjon ved henvendelse til Sabina Colombo,

e-post: l.treguer@unesco.org

Påmeldingsfrist 25. oktober.

DESEMBER

Bergen, 2. desember

Åpent møte om Markedsføring/klinisk utprøving.

Forskningsetiske komiteer ønsker å sette søkelyset på kliniske utprøvinger. Det finnes gråsoner hvor man mer kan snakke om kamouflerte markedsføringstiltak enn kliniske utprøvinger til beste for pasienten. Legemiddelindustrien, Statens Legemiddelverk, Legeforeningen m.fl. vil være representert.

Mer informasjon: www.etikkom.no

MARS 2003

Toulouse, Frankrike, 20. - 22. mars

Den fjerde kongressen i The European Society for Agricultural and Food Ethics (EurSafe): **Ethics as a Dimension of Agrifood Policy**

Deadline for innsending av abstracts: 15. november

Mer info: <http://capoul.toulouse.inra.fr/eursafe2003/>

Vår Internett-side oppdateres jevnlig på aktuelle arrangement: www.etikkom.no

Gerhard Armauer Hansen – dømt for forskningsetisk forbrytelse

Gerhard Armauer Hansen sto bak en svært betydningsfull forskning om spedalskhet. Rettssaken mot ham var kanskje ikke like epokegjørende, men den representerer likevel et viktig forskningsetiske poeng; dom for brudd på prinsippet om informert samtykke.

TEKST: SIGRID SKAVLID

Han ble i 1880 fradømt sin stilling ved Pleiestiftelsen for spedalske i Bergen etter å ha innlemmet en pasient i sin forskning uten pasientens godkjennelse.

Armauer Hansen oppdaget i hudknutene til de spedalske et mikroskopisk stavformet legeme. Han ble etter hvert overbevist om dette legemet forårsaket sykdommen. Han forsøkte å dyrke disse bakteriene i laboratoriet for å overføre dem på dyr, uten at dyrene utviklet spedalskhet. Andre forskere hadde tidligere forsøkt å pode spedalskhet på seg selv uten at de utviklet tegn til sykdom.

Leprabasil i øyet

Det fantes to typer spedalskhet; en glatt og en knutete form. Armauer Hansen ville utføre et forsøk for å vise at personer med den ene typen spedalskhet kunne smittes av en annen type. Han tilkalte en av pasientene som var innlagt på pleiestiftelsen til sitt kontor, og stakk henne uten forvarsel i øyet med en nål som like før hadde vært stukket i en annen pasients spedalske hudknuter. Kvinnen som ble utsatt for dette, Kari Nielsdatter Spidsøen, hadde den glatte formen for spedalskhet.

Det ble oppstyr på Pleiestiftelsen på grunn av dette. Det hadde vært flere vitner til stede på kontoret hans denne dagen, og disse ble også stevnet i retten. Retten fant Armauer Hansen skyldig i brudd på Criminalloven.

I dommen fra 1880 heter det blant annet:

«Retten finder derimot at Tiltalte, hvor meget der end efter det Anførte kan tale til Undskyldning for hans Handlemaade fra et

lægevidenskabeligt Synspunct, ved den af ham brukte Fremgangsmaade saaledes som den af ham med fuldkommen Aabehed er erkjent, med Overlæg har benyttet sin Stilling ligeoverfor 1ste Vidne til at paaføre hende en Legemslidelse, som han selv erkjenner at han ikke kunde gaa ud fra, at hun vilde have samtykket i at underkaste sig, hvis han paa Forhaand havde gjort hende bekjent dermed.»

Dom uten konsekvens

Dommen gikk ikke upåaktet hen i vitenskapelige kretser og ble også kritisert. Men dommen understreker at selv berømte forskere plikter å følge et lands lover og at alle samfunnsborgere har krav på beskyttelse mot overgrep fra mektige personer.

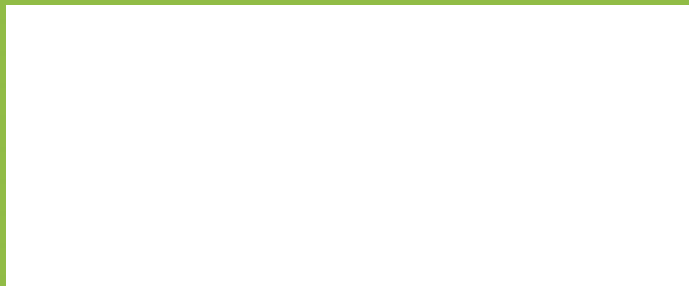
Armauer Hansen var, ved siden av sin stilling ved Pleiestiftelsen for spedalske, også overlege for den spedalske sykdommen i Norge. Denne stillingen beholdt han til sin død. Det er lite som tyder på at dommen fikk noen særlig betydning for hans videre karriere.

Kvinnen som ble utsatt for forsøket utviklet ikke den andre typen spedalskhet. Det skulle flere år før Armauer Hansen greide å bevise sammenhengen.

Armauer Hansens oppdagelse av at spedalskhet sannsynligvis var en smittsom infeksjons-sykdom forårsaket av en bakterie, fikk raskt konsekvenser i Norge. Det kom egne lover om spedalskhet. Det ble blant annet forbudt for spedalske å gå på legd. Interneringen av de syke førte til at sykdommen gikk raskt tilbake i Norge og ble etter hvert utryddet her i landet.

FAKTA

GERHARD ARMAUER HANSEN (1841 – 1912) var og er et lysende navn både på den norske og den internasjonale medisinske stjernehimmel. Flere norske byer har en gate kalt opp etter ham. Bergenserene var den første som fant en sammenheng mellom en bakterie og en kronisk sykdom. Han oppdaget leprabasilen og påviste at denne bakterien forårsaket spedalskhet. En sykdom som opp gjennom århundrene hadde vansiret og forkrøplet millioner av mennesker over hele kloden. Spedalskhet var smittsomt, ikke arvelig. Denne oppdagelsen var banebrytende med hensyn til hvordan spedalskhet skulle bekjempes.

*Ettersendes ikke ved varig adresseendring,
men sendes tilbake til senderen med
opplysninger om den nye adressen.*

Returadresse:
Forskningsetikk, P.b. 522 Sentrum, 0105 Oslo

FORSKNINGSETISKE KOMITEER

DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEER ble etablert som uavhengige instanser med mandat fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet i 1990. Komiteens oppgave er å opplyse om og gi råd i forskningsetiske spørsmål, og de skal stimulere til debatt om saker som har betydning både for forskersamfunnet og for befolkningen generelt. Komiteene er administrativt tilknyttet Norges Forskningsråd.

DE NASJONALE FORSKNINGSETISKE KOMITEER

Prinsens gate 18 Tlf.: 23 31 83 00 post@etikkom.no
P.b. 522 Sentrum Faks: 23 31 83 01 www.etikkom.no
0105 Oslo

NEM

*Den nasjonale
forskningsetiske komité
for medisin*

NENT

*Den nasjonale
forskningsetiske komité
for naturvitenskap
og teknologi*

NESH

*Den nasjonale
forskningsetiske komité
for samfunnsvitenskap
jus og humaniora*

